

Sygn. akt III UK 84/16

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 7 marca 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jolanta Strusińska-Żukowska (przewodniczący)
SSN Halina Kiryło (sprawozdawca)
SSN Dawid Miąsik

w sprawie z odwołania E.D.
od decyzji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych Oddziału w [...]
o prawo do emerytury,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Pracy, Ubezpieczeń
Społecznych i Spraw Publicznych w dniu 7 marca 2017 r.,
skargi kasacyjnej odwołującego się od wyroku Sądu Apelacyjnego w [...]
z dnia 15 grudnia 2015 r., sygn. akt III AUa .../15,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę do ponownego
rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu w [...], pozostawiając temu
Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Decyzją z dnia 27 czerwca 2013 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych Oddział w [...] odmówił E.D. przyznania prawa do emerytury na podstawie art. 27 i art. 28 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu

Ubezpieczeń Społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 887 ze zm; dalej jako ustawa o emeryturach i rentach z FUS.).

W uzasadnieniu organ rentowy wskazał, że na dzień złożenia wniosku emerytalnego ubezpieczony udokumentował staż pracy w wymiarze 13 lat, 4 miesiące i 5 dni okresów składkowych oraz 1 roku, 7 miesięcy i 11 dni okresów nieskładkowych. Do wymaganych 20 lat stażu składkowego i nieskładkowego brakuje zatem 5 lat i 14 dni. Zakład nie uwzględnił okresu podlegania wnioskodawcy ubezpieczeniu społecznemu rolników od 1 stycznia 1988 r. do 31 grudnia 1994 r., ponieważ okres ten został zaliczony do okresów, od których zależy prawo do renty rolniczej przyznanej na stałe przez KRUS.

W odwołaniu od powyższej decyzji, działający przez opiekuna prawnego E. D. domagał się jej zmiany przez przyznanie prawa do emerytury, podnosząc, że organ rentowy nie uwzględnił w stażu składkowym i nieskładkowym ubezpieczonego pełnego okresu pracy świadczonej na rzecz R. Przedsiębiorstwa Budowlano-Montażowego, tj. okresu od 2 lipca 1974 r. do 31 marca 1976 r. (uwzględniono jedynie okres od 2 lipca 1974 r. do 25 stycznia 1975 r.) i na rzecz firmy E. od „września 1996 r. do maja 1997 r.” i „od początku 1998 r. do maja - czerwca 1999 r.” (brak pewnych dat we wniosku), a także okresu pracy w gospodarstwie rolnym - gospodarstwie ogrodniczym od 24 kwietnia 1977 r. do 31 grudnia 1977 r. oraz okresu sprawowania opieki nad córką od 23 października 1980 r. do 3 listopada 1983 r.

Wyrokiem z dnia 4 września 2014 r. Sąd Okręgowy w T. oddalił odwołanie.

Sąd pierwszej instancji ustalił, że E. D., urodzony 15 kwietnia 1948 r., uprawniony do stałej renty rolniczej od 8 listopada 1994 r., złożył w dniu 28 maja 2013 r. wniosek o przyznanie prawa do emerytury. Ustalając uprawnienia do świadczenia rolniczego zaliczono wnioskodawcy staż ubezpieczenia wynoszący 20 lat, 1 miesiąc i 10 dni, na który składają się okresy: od 5 września 1967 r. do 22 kwietnia 1968 r., od 1 stycznia 1970 r. do 18 października 1977 r., od 1 stycznia 1988 r. do 31 grudnia 1994 r., od 1 lutego 2001 r. do 23 marca 2007 r. W okresie od 5 września 1967 r. do 22 kwietnia 1968 r. wnioskodawca był zatrudniony w Fabryce Samochodów . Okres ten w całości zaliczono do okresów, od których zależy prawo do renty rolniczej. Od 25 kwietnia 1968 r. do 10 kwietnia 1970 r.

ubezpieczonym odbywał zasadniczą służbę wojskową. Następnie pozostawał w zatrudnieniu od 15 maja 1970 r. do 28 czerwca 1974 r. w Hucie S., od 2 lipca 1974 r. do 1 kwietnia 1976 r. w R. Przedsiębiorstwie Budowlano-Montażowym w [...] i od 15 maja 1976 r. do 18 października 1977 r. ponownie w Hucie S. Od 1 stycznia 1988 r. do 31 grudnia 1994 r. podlegał ubezpieczeniu społecznemu rolników, a od 1 lutego 2001 r. do 17 kwietnia 2007 r. pracował w Firmie C. spółka jawna w S.

Sąd pierwszej instancji wskazał, że wbrew twierdzeniom odwołującego się, okres zatrudnienia w R. Przedsiębiorstwie Budowlano-Montażowym został w całości zaliczony stażu ubezpieczeniowego wnioskodawcy. Zaliczenia dokonał rolniczy organ rentowy ustalając prawo do renty. Z tego względu nie jest możliwe jego uwzględnienie przy ustalaniu prawa do emerytury pracowniczej. Z tej samej przyczyny nie można też zaliczyć wnioskodawcy okresu pracy w gospodarstwie rolnym od 1 stycznia 1988 r. do 31 grudnia 1994 r.

W ocenie Sądu Okręgowego, brak jest podstaw do zaliczenia do stażu ubezpieczeniowego wnioskodawcy okresu wskazywanego jako zatrudnienie w firmie E.. Okres opieki od 23 października 1980 r. do 3 listopada 1983 r. nad córką urodzoną 22 maja 1980 r. może być uznany za okres nieskładkowy, jednak okres ten jest niewystarczający do ustalenia uprawnień do emerytury. Odnosząc się do żądania wnioskodawcy zaliczenia okresów pracy rolniczej od 24 kwietnia 1977 r. jako okresów składkowych, Sąd Okręgowy wyjaśnił, że jest to możliwe, o ile w czasie podlegania zaopatrzeniu emerytalnemu rolników od 1 stycznia 1978 r., a potem ubezpieczenia rolników od 1 stycznia 1983 r. ubezpieczony opłacił składki na ubezpieczenie, ewentualnie mając ukończone 16 lat prowadził (był rolnikiem przed 1 lipca 1977 r.) lub pracował w gospodarstwie rolnym. W kwestionariuszu złożonym do KRUS wraz z wnioskiem o rentę rolniczą wnioskodawca oświadczył, że w latach 1964-1967 pracował w gospodarstwie rolnym rodziców, natomiast od 1977 r. we własnym gospodarstwie rolnym. Tak również wskazał w kwestionariuszu dołączonym do wniosku o emeryturę pracowniczą. Miał więc obowiązek opłacania składki w okresie wskazywanym jako praca we własnym gospodarstwie rolnym. Z aktów własności ziemi przedłożonych przez pełnomocnika wnioskodawcy wynika, że E. D. i jego żona M. D. na podstawie ustawy z dnia 26 października 1971 r. o uregulowaniu własności gospodarstw rolnych, a więc z dniem 4 listopada

1971 r., stali się z mocy prawa właścicielami nieruchomości położonych w gminie R. o łącznej powierzchni 3,60 ha. Wnioskodawca opłacał składki na ubezpieczenie społeczne rolników od 1 stycznia 1988 r. do 31 grudnia 1994 r. i okres ten został w całości zaliczony przez KRUS do renty rolniczej. Odnośnie okresu wcześniejszego, tj. okresu dowodzonego jako praca we własnym gospodarstwie rolnym, wnioskodawca nie przedłożył zaświadczenia o opłacaniu składek i dlatego brak jest, zdaniem Sądu pierwszej instancji, możliwości uwzględnienia tego okresu w stażu uprawniającym do emerytury. Okres do 30 czerwca 1977 r. może być udowodniony zeznaniami świadków, natomiast okres od 1 lipca 1977 r. musi zostać udokumentowany zaświadczeniem o opłacaniu składek na Fundusz Ubezpieczenia Społecznego Rolników. Konkludując, Sąd pierwszej instancji stwierdził, że skoro wnioskodawca nie wykazał - poza okresami zaliczonymi do renty rolniczej przez KRUS - co najmniej 20 lat okresów składkowych i nieskładkowych, to nie przysługuje mu prawo do emerytury na podstawie art. 28 ustawy o emeryturach i rentach z FUS.

Wyrokiem z dnia 15 grudnia 2015 r. Sąd Apelacyjny w [...] oddalił apelację wnioskodawcy od orzeczenia pierwszoinstancyjnego.

Sąd drugiej instancji wskazał, że zgodnie z § 22 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2011 r. w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno – rentowe (Dz.U. Nr 237, poz. 1412) środkiem dowodowym stwierdzającym okresy zatrudnienia na podstawie umowy o pracę jest świadectwo pracy, zaświadczenie płatnika składek lub innego właściwego organu, wydane na podstawie posiadanych dokumentów lub inny dokument, w tym w szczególności: legitymacja ubezpieczeniowa, legitymacja służbowa, legitymacja związku zawodowego, umowa o pracę, wpis w dowodzie osobistym oraz pisma kierowane przez pracodawcę do pracownika w czasie trwania zatrudnienia. W postępowaniu przed sądami pracy i ubezpieczeń społecznych okoliczności mające wpływ na prawo do świadczeń lub ich wysokości mogą być dowodzone wszelkimi środkami dowodowymi przewidzianymi w Kodeksie postępowania cywilnego, co nie oznacza obowiązku bezkrytycznego przyjmowania twierdzeń stron. Sąd Apelacyjny zauważył, że na potwierdzenie świadczenia pracy na rzecz firmy E. wnioskodawca nie przedstawił żadnych dokumentów. Tymczasem zaliczenie

nieudokumentowanych okresów składkowych do uprawnień oraz wzrostu świadczeń emerytalno-rentowych wymaga dowodów niebudzących wątpliwości, spójnych i precyzyjnych. W okolicznościach rozpoznawanej sprawy, za takie wystarczające dowody nie mogą zostać uznane zeznania świadka, który w przeciwieństwie do wnioskodawcy otrzymał od tego pracodawcy świadectwo pracy, ani też zeznania samej strony.

Sąd Apelacyjny wskazał, że w świetle art. 20 ustawy z dnia 20 grudnia 1990 r. o ubezpieczeniu społecznym rolników (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 277 ze zm.) i art. 10 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, istnieje możliwość uzupełniania okresów ubezpieczenia z jednego systemu przy ustalaniu prawa do świadczenia z drugiego systemu, ale ta możliwość istnieje tylko do momentu podjęcia przez ubezpieczonego decyzji o wyborze świadczenia. Dokonanie przez ubezpieczonego wyboru co do zaliczenia wskazanego okresu do okresu ubezpieczenia, od którego zależy prawo do emerytury w określonym systemie (pracowniczym lub rolniczym), uniemożliwia późniejsze zaliczenie tego samego okresu w innym systemie (art. 20 ust. 2 ustawy o ubezpieczeniu społecznym rolników i art. 10 ust. 3 ustawy o emeryturach i rentach z FUS). Z tego względu nie można ponownie zaliczać okresu pracy odwołującego się w gospodarstwie rolnym od 1 stycznia 1988 r. do 31 grudnia 1994 r., zgłoszonego przy ustalaniu uprawnienia do renty rolniczej. Ponadto część okresów, których zaliczenia jako pracy w gospodarstwie rolnym domaga się obecnie wnioskodawca, została już uwzględniona w stażu pracy w związku z wykonywaniem w tym czasie zatrudnienia w Hucie i w R. Przedsiębiorstwie Budowlano - Montażowym w [...]. Zgodnie zaś z art. 11 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, jeżeli okresy, o których mowa w art. 6, 7 i 10, zbiegają się w czasie, przy ustalaniu prawa do świadczeń określonych w ustawie uwzględnia się okres korzystniejszy.

Powyższy wyrok zaskarżył w całości skargą kasacyjną ubezpieczony E. D. reprezentowany przez opiekuna prawnego M. D. Zaskarżonemu wyrokowi zarzucił naruszenie prawa materialnego, tj.: 1/ art. 28 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, przez jego błędną wykładnię i bezpodstawne przyjęcie, że wnioskodawca nie posiada wymaganych 20 lat okresów składkowych i nieskładkowych; 2/ art. 6 ust. 1 pkt 1 oraz art. 7 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, przez ich

błędną wykładnię i nieuwzględnienie wnioskodawcy okresów nieskładkowych w postaci zatrudnienia bez pisemnej umowy o pracę w firmie E. od 1 września 1996 r. do 31 maja 1997 r. i od 1 stycznia 1998 r. do 30 czerwca 1999 r. oraz opieki nad córką od 23 października 1980 r. do 3 listopada 1983 r. Skarżący zarzucił ponadto naruszenie przepisów postępowania: 1/ art. 382 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. oraz w związku z 227 k.p.c., przez pominięcie przez Sąd drugiej instancji części materiału dowodowego zebranego w postępowaniu, w szczególności zeznań świadka [...] oraz zeznań wnioskodawcy, z treści których jednoznacznie wynika, że skarżący był zatrudniony w firmie E., co doprowadziło do niedostatecznie jasno ustalonego stanu faktycznego oraz ze względu na to, że treść uzasadnienia orzeczenia Sądu drugiej instancji uniemożliwia dokonanie oceny toku wyводу, który doprowadził do wydania zaskarżonego orzeczenia, co w konsekwencji miało istotny wpływ na wynik sprawy; 2/ art. 328 § 2 k.p.c., przez to, że wyrok Sądu drugiej instancji nie zawiera należytego ustosunkowania się do granic zaskarżenia wyroku Sądu pierwszej instancji i tym samym podstawy rozstrzygnięcia oraz przez nierozpoznanie wszystkich zarzutów apelacji skarżącego, w tym zarzutu naruszenia przepisów procedury, tj. art. 233 k.p.c. przez odmowę wiarygodności zeznań świadków [...] i wnioskodawcy oraz braku oceny zeznań D. D., a także nierozpoznanie zarzutu naruszenia prawa materialnego, tj. art. 6 ust. 1 pkt 1 oraz art. 7 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, przez ich niezastosowanie i nieuwzględnienie wnioskodawcy okresów nieskładkowych w postaci zatrudnienia bez pisemnej umowy o pracę w firmie E., co miało istotny wpływ na wynik sprawy; 3/ art. 227 k.p.c. w związku z art. 244 § 1 oraz art. 245 k.p.c., przez uznanie przez Sąd orzekający faktu świadczenia pracy przez skarżącego na rzecz Firmy E. za podlegający dowodzeniu za pomocą dowodu z dokumentu, w sytuacji gdy takich dokumentów w trakcie postępowania było brak, co miało istotny wpływ na wynik sprawy.

Skarżący wniósł o uchylenie wyroku i przekazanie sprawy Sądowi Apelacyjnemu w [...] do ponownego rozpoznania oraz zasądzenie od organu rentowego na rzecz skarżącego kosztów postępowania kasacyjnego według norm przepisanych, ewentualnie wniósł o uchylenie wyroku i orzeczenie co do istoty sprawy, tj. przyznanie skarżącemu prawa do emerytury oraz zasądzenie od

pozwanej na rzecz powoda kosztów postępowania za obie instancje oraz za postępowanie kasacyjne, w tym kosztów zastępstwa procesowego, według norm przepisanych, a także obciążenie organu rentowego nieuiszczonymi kosztami sądowymi.

W odpowiedzi na skargę kasacyjną organ rentowy wniósł o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna zasługuje na uwzględnienie.

Analizę prawidłowości zaskarżonego wyroku wypada rozpocząć od przypomnienia, że przedmiotem sporu jest prawo ubezpieczonego E.D. (urodzonego 14 kwietnia 1948 r.) do emerytury, wywodzone z art. 28 w związku z art. 27 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Zgodnie z art. 27 ust. 1 i 3 tej ustawy, ubezpieczonym urodzonym przed dniem 1 stycznia 1949 r. przysługuje emerytura w razie łącznego spełnienia dwóch przesłanek w postaci: 1/ osiągnięcia wieku emerytalnego wynoszącego - w przypadku mężczyzn urodzonych w okresie od dnia 1 kwietnia 1948 r. do dnia 30 czerwca 1948 r. - 65 lat i 2 miesiące oraz 2/ posiadania okresu składkowego i nieskładkowego wynoszącego dla mężczyzn co najmniej 25 lat. Dla osób, które osiągnęły określony w tym przepisie wiek emerytalny, ale nie legitymują się wymaganym stażem ubezpieczenia, ustawodawca przewidział w art. 28 ustawy o emeryturach i rentach z FUS instytucję tzw. emerytury niepełnej, na jaką można przejść przy wykazaniu okresu składkowego i nieskładkowego wynoszącego dla mężczyzn co najmniej 20 lat. W przedmiotowej sprawie organ rentowy uznał za udokumentowany – po odliczeniu okresów uwzględnionych w stażu uprawniającym do renty rolniczej – łączny okres składkowy i nieskładkowy skarżącego w wymiarze 14 lat, 11 miesięcy i 16 dni, a zatem do wymaganych 20 lat tegoż stażu brakuje 5 lat i 14 dni. W świetle zarzutów kasacyjnych na obecnym etapie postępowania kwestią sporną pozostaje możliwość zaliczenia do stażu ubezpieczeniowego uprawniającego do emerytury – obok wymienionego w art. 7 pkt 5 ustawy o emeryturach i rentach z FUS nieskładkowego okresu opieki wnioskodawcy nad dzieckiem od 23 października 1980r. do 3 listopada 1983 r., co do którego Sąd drugiej instancji nie poczynił stanowczych

ustaleń i nie dokonał jego oceny prawnej – okresu zatrudnienia w firmie E. od 1 września 1996 r. do 31 maja 1997 r. i od 1 stycznia 1998 r. do 30 czerwca 1999 r.

W zakresie rozstrzygnięcia o niezaliczeniu spornego okresu do stażu ubezpieczeniowego E.D. uzasadnione są kasacyjne zarzuty naruszenia prawa materialnego i procesowego przy ferowaniu zaskarżonego wyroku.

Skarżący słusznie zauważa, że Sąd Apelacyjny z naruszeniem art. 382 k.p.c. w związku z art. 391 § 1 k.p.c. w związku z art. 227 k.p.c. oraz art. 227 k.p.c. w związku z art. 244 k.p.c. i art. 245 k.p.c. czynił ustalenia faktyczne w sprawie z pominięciem części zgromadzonego materiału dowodowego w postaci zeznań świadków i przesłuchania stron, przedstawionego przez wnioskodawcę dla wykazania faktów istotnych dla rozstrzygnięcia sprawy, tj. rzutującego na prawo do emerytury okresu składkowego, jakim było pozostawanie odwołującego się w stosunku pracy ze wspomnianą firmą E.

Przytaczając treść § 22 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2011 r. w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno – rentowe (Dz.U. Nr 237, poz. 1412), zawierającego katalog środków dowodowych stwierdzających okresy zatrudnienia na podstawie umowy o pracę (takich jak świadectwo pracy, zaświadczenie płatnika składek lub innego właściwego organu, wydane na podstawie posiadanych dokumentów lub inny dokument, w tym w szczególności: legitymacja ubezpieczeniowa, legitymacja służbowa, legitymacja związku zawodowego, umowa o pracę, wpis w dowodzie osobistym oraz pisma kierowane przez pracodawcę do pracownika w czasie trwania zatrudnienia), Sąd drugiej instancji trafnie skonstatował, że wynikające z tego przepisu ograniczenie środków dowodowych do dokumentów odnosi się tylko do postępowania administracyjnego toczącego się przed organem rentowym. Nie ma natomiast zastosowania do postępowania przed sądem ubezpieczeń społecznych rozpoznającym odwołanie od decyzji tegoż organu. W postępowaniu sądowym można bowiem wykazywać fakt pozostawania w pracowniczym zatrudnieniu przy pomocy wszelkich środków przewidzianych w Kodeksie postępowania cywilnego, w tym zeznań świadków i przesłuchania stron. Co więcej - zgodnie z art. 473 k.p.c., w postępowaniu odrębnym z zakresu ubezpieczeń społecznych wyłączone są w odniesieniu do dokumentów, o jakich mowa w art. 244 i art. 245 k.p.c., ograniczenia

dowodowe z zeznań świadków i przesłuchania stron, między innymi, co do dopuszczalności osobowych środków dowodowych w sprawach między uczestnikami czynności prawnej wymagającej formy pisemnej na fakt jej dokonania (art. 246 k.p.c.) oraz dopuszczalności tych dowodów ponad lub przeciwko osnowie dokumentu (art. 247 k.p.c.). Tym bardziej możliwe jest dowodzenie istnienia stosunku pracy dla uzyskania świadczeń z ubezpieczenia emerytalnego lub rentowych za pomocą dowodu z zeznań świadków i przesłuchania stron w razie braku dokumentów potwierdzających ten fakt. Zwłaszcza, że w świetle przepisów art. 29 k.p. pisemna forma umowy o pracę nie została zastrzeżona pod rygorem nieważności lecz dla celów dowodowych. Temu też celowi służą przewidziane w tym artykule instytucje pisemnego potwierdzenia treści umowy i pisemnego poinformowania pracownika przez pracodawcę o dodatkowych warunkach zatrudnienia. Z mocy art. 94 pkt 9a i 9b oraz art. 97 § 1 k.p. na pracodawcy ciąży również obowiązek prowadzenia dokumentacji w sprawach związanych ze stosunkiem pracy i akt osobowych pracownika oraz przechowywania tej dokumentacji w warunkach niezagrażających uszkodzeniem, a nadto niezwłocznego wydania pracownikowi świadectwa pracy w związku z rozwiązaniem lub wygaśnięciem stosunku pracy, zaś w myśl art. 281 pkt 1, 6 i 7 k.p. niepotwierdzenie na piśmie zawartej z pracownikiem umowy o pracę oraz nieprowadzenie dokumentacji w sprawach związanych ze stosunkiem pracy i akt osobowych pracowników, jak także pozostawienie tej dokumentacji w warunkach grożących jej uszkodzeniem lub zniszczeniem, stanowią wykroczenia przeciwko prawom pracownika zagrożone karą grzywny. Brak pisemnej umowy o pracę oraz nieprowadzenie przez pracodawcę dokumentacji i akt osobowych pracownika nie oznacza jednak, że nie doszło do nawiązania przez strony stosunku pracy. Nawiązanie pracowniczego stosunku zatrudnienia może bowiem nastąpić na podstawie ustnej umowy o pracę lub nawet przez czynności konkludentne. Fakt istnienia i wykonywania zatrudnienia pracowniczego może więc być dowodzony wszelkimi środkami, także zeznaniami świadków i przesłuchaniem stron. Tymczasem właśnie brak stosownych dokumentów stał się dla Sądu Apelacyjnego koronnym argumentem za zdyskredytowaniem zaoferowanych przez ubezpieczonego dowodów osobowych i podzielenia w tej kwestii stanowiska Sądu

Okręgowego (i to bez dokonania samodzielnej oceny owych dowodów zgodnej z regułami wynikającymi z art. 233 § 1 k.p.c. oraz bez odniesienia się do zarzutów apelacyjnych w tym zakresie). Sądy obu instancji wbrew powołanym wyżej przepisom prawa materialnego dotyczącym charakteru pisemnej formy umowy pracę, jako konieczne dla wykazania istnienia spornego stosunku pracy uznały dowody z dokumentów i przy ich braku pominęły zawnioskowane przez ubezpieczonego dowody z zeznań świadków i przesłuchania stron w materiale stanowiącym podstawę zapadłych w sprawie rozstrzygnięć.

Z naruszeniem przepisów prawa materialnego i procesowego nie uwzględniono też okresu zatrudnienia E.D. w E. do stażu składkowego z uwagi na niezgłoszenie skarżącego przez pracodawcę do ubezpieczeń społecznych i nieopłacenie należnej składki na te ubezpieczenia. Zgodnie ze wspomnianym § 22 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 11 października 2011 r. w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno – rentowe, środkiem dowodowym stwierdzającym okresy zatrudnienia są pisemne zaświadczenia zakładu pracy o zatrudnieniu. Przepis ten nie ustanawia natomiast obowiązku przedkładania dowodów stwierdzających zgłoszenie do ubezpieczenia i opłacania składek. Zapisy w ewidencji Zakładu Ubezpieczeń Społecznych o zgłoszeniu lub braku zgłoszenia do ubezpieczenia pracownika przez pracodawcę mającego taki obowiązek mogą być brane pod uwagę przy ocenie wiarygodności dokumentu lub innego dowodu stwierdzającego zatrudnienie. Jeżeli fakt pozostawania w zatrudnieniu został udowodniony, okres tego zatrudnienia jest okresem składkowym nawet w przypadku, gdy pracodawca nie zgłosił pracownika do ubezpieczenia.

Co do samej kwalifikacji spornego okresu, jako okresu ubezpieczenia mającego wpływ na prawo do emerytury, godzi się przypomnieć, że zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1, art. 11 ust. 1 i art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 2016 r., poz. 963 ze zm.; dalej jako ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych), pracownicy podlegają obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym, wypadkowemu i chorobowemu. W myśl art. 13 pkt 1 ustawy, podleganie to trwa od dnia nawiązania stosunku pracy do dnia jego ustania. I chociaż w świetle art. 16 ust. 1 pkt 1, ust. 1b,

ust. 2 i ust. 3 tej ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych, składki na ubezpieczenie emerytalne i ubezpieczenia rentowe pracowników współfinansują ubezpieczeni i płatnicy składek, składki na ubezpieczenie chorobowe finansują w całości ubezpieczeni, a na ubezpieczenie wypadkowe – płatnicy składek, to z mocy art. 36 ust. 1, art. 41, art. 46 ust. 1 ustawy, na płatniku składek (jakim zgodnie z art. 4 pkt 2 w stosunku do pracowników jest pracodawca) spoczywa obowiązek zgłoszenia do ubezpieczeń społecznych, składania deklaracji rozliczeniowych oraz obliczania, potrącania z dochodów ubezpieczonych, rozliczania i opłacania należnych składek za każdy miesiąc kalendarzowy.

Według art. 4 pkt 5 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, okresami ubezpieczenia *sensu stricto* od dnia 1 stycznia 1999 r., wymienionymi w art. 6 ust. 1 pkt 1 tej ustawy, są okresy opłacania składek na ubezpieczenia emerytalne i rentowe oraz okresy nieopłacania składek z powodu przekroczenia w trakcie roku kalendarzowego kwoty rocznej podstawy wymiaru składek, o której mowa w art. 19 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Innymi słowy, okresami ubezpieczenia są przede wszystkim okresy opłacania składek w trakcie obowiązkowego (art. 6 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych) lub dobrowolnego (art. 7 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych) ubezpieczenia emerytalnego i rentowych. W szczególności chodzi tu o okresy, za które jest należna lub została faktycznie wpłacona składka emerytalna. W obu przypadkach, ewidencjonowana na koncie/subkoncie ubezpieczonego w ZUS, informacja o zwaloryzowanej kwocie składek na ubezpieczenie emerytalne, stanowi podstawę obliczenia emerytury z art. 24 ustawy o emeryturach i rentach z FUS (art. 25 ust. 1 tej ustawy). Od wartości księgowego zapisu składek zewidencjonowanych na koncie/subkoncie w ZUS zależy więc wysokość emerytury z FUS.

Z kolei okresami składkowymi z opłaconą składką przed dniem 1 stycznia 1999 r. w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, są okresy, za które składka została faktycznie zapłacona, a więc: okresy opłacania składek na ubezpieczenie społeczne od dnia 15 listopada 1991 r. do dnia 31 grudnia 1998 r. określone w przepisach ustaw wymienionych w art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz okresy opłacania składek na

ubezpieczenie społeczne przed dniem 15 listopada 1991 r. określone w art. 6 ust. 2 pkt tej ustawy.

Okresy nieskładkowe zostały skatalogowane w art. 7 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Okres podlegania obowiązkowym ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym pracowników (art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych), za który nie opłacono składki (mimo istnienia takiego obowiązku) nie mieści się w tym katalogu. Nieopłacenie należnych składek na ubezpieczenia społeczne nie czyni zatem – jak sugeruje skarżący - okresu podlegania takim ubezpieczeniom okresem nieskładkowym. Istota problemu sprowadza się do pytania, czy mimo nieopłacenia należnych składek okres taki można uznać za okres składkowy, czy też nie można zakwalifikować go do żadnego z okresów ubezpieczenia mających wpływ na prawo do świadczeń emerytalno – rentowych i ich wysokość. Innymi słowy - czy za okres ubezpieczenia w powyższym rozumieniu można uznać okres pozostawania w ubezpieczeniu (tj. trwania tytułu ubezpieczeń społecznych), za który składka nie została zapłacona z przyczyn leżących po stronie płatnika?

W odniesieniu do okresu ubezpieczenia sensu stricto od dnia 1 stycznia 1999 r. w doktrynie zauważa się, że kluczowym elementem dla rozstrzygnięcia tego zagadnienia jest ustalenie pojęcia "składka należna", użytego w art. 40 ust. 1 pkt 1 i art. 40a ust. 4 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Termin ten - w opozycji do pojęcia "składka wpłacona" (art. 40 ust. 1 pkt 2 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych) - oznacza należność do zapłaty dochodzoną przez organy rentowe przy użyciu dostępnych środków administracyjno-egzekucyjnych, która w efekcie dokonania przez ZUS z urzędu wymiaru składek (art. 48 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych), sporządzenia odpowiednich dokumentów (art. 48b ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych) czy też korekty danych w toku postępowania wyjaśniającego (art. 50 ust. 2k ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych), zostaje zewidencjonowana na koncie/subkoncie ubezpieczonego, stanowiąc wartość księgową uwzględnianą w podstawie obliczenia emerytury z art. 24 ustawy o emeryturach i rentach z FUS niezależnie od tego, czy ostatecznie udało się ściągnąć dług składkowy ciążyący na płatniku. Nie do zaakceptowania byłoby bowiem przyjęcie stanowiska, że nie jest okresem ubezpieczenia w

rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 1 w związku z art. 4 pkt 5 ustawy o emeryturach i rentach z FUS okres obowiązkowego podlegania ubezpieczeniom społecznym z uwagi na fakt nieopłacenia składek przez płatnika z przyczyn niezależnych od ubezpieczonego. Oznaczałoby to bowiem nieuzasadnione przeniesienie na ubezpieczonych ryzyka nierzetelnych lub niezgodnych z prawem działań płatników oraz stałoby w sprzeczności z zasadą automatyzmu ubezpieczeniowego, której istota sprowadza się do powstawania stosunków prawnych ubezpieczeń społecznych od chwili wystąpienia tytułu ubezpieczenia (por. K. Antonow (w:) Emerytury i renty z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych. Emerytury pomostowe. Okresowe emerytury kapitałowe. Komentarz, LEX 2014, komentarz do art. 6 ustawy o emeryturach i rentach z FUS oraz D. Wajda (w:) B. Gudowska, J. Strusińska-Żukowska (red.), Ustawa o systemie ubezpieczeń społecznych. Komentarz, Warszawa 2011, s. 582-583).

Podobne stanowisko zajął Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 6 kwietnia 2007 r., II UK 185/06 (OSNP 2008 nr 9 – 10, poz. 143) co do okresu pracowniczego zatrudnienia przed dniem 1 stycznia 1999 r. stwierdzając, że dla uznania okresu zatrudnienia wykonywanego przed wejściem w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS za okres składkowy w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 2 i art. 6 ust. 2 tej ustawy, nie jest wymagane wykazanie przez osobę ubiegającą się o emeryturę lub rentę opłacania przez pracodawcę składek na pracownicze ubezpieczenie społeczne.

W uzasadnieniu wyroku wskazano, że przepis art. 6 ust. 1 pkt 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS został przeniesiony z ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. Nr 104, poz. 450 ze zm.), która w miejsce dotychczasowych okresów zatrudnienia, równorzędnych i zaliczanych wprowadziła okresy składkowe i nieskładkowe i okres wymieniony w tym przepisie jest okresem obowiązywania tej ustawy (od 15 listopada 1991 r. do 31 grudnia 1998 r.). Wcześniejsze okresy zatrudnienia objęte są regulacją art. 6 ust. 2 ustawy o emeryturach i rentach z FUS. Z zatrudnieniem na podstawie umowy o pracę związany jest obowiązek ubezpieczenia społecznego oraz obowiązek opłacania składek na ubezpieczenie społeczne, co wynika z art. 6 ust. 1 pkt ustawy o

systemie ubezpieczeń społecznych. Obowiązek taki istniał również przed wejściem w życie tej ustawy na podstawie art. 4 ust. 1 ustawy z dnia 25 listopada 1986 r. o organizacji i finansowaniu ubezpieczeń społecznych (jednolity tekst: Dz.U. z 1989 r. Nr 25, poz. 137 ze zm.), a na podstawie art. 33 ust. 1 tej ustawy składki na ubezpieczenie społeczne opłacał pracodawca z własnych środków. Pracownik nie miał (podobnie jak nie ma obecnie) wpływu na wywiązywanie się pracodawcy z tego obowiązku.

W obecnym stanie prawnym obowiązek opłacania składek na ubezpieczenia społeczne zarówno w części obciążającej pracodawcę jak i pracownika spoczywa na pracodawcy - płatniku (art. 17 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych). Wykonywanie przez pracodawcę tego obowiązku jest niezależne od pracownika, zatem zaleganie pracodawcy ze składkami lub uchylanie się od ich opłacania powodowałoby brak środków na indywidualnym koncie pracownika, co miałoby wpływ na wysokość przyszłych świadczeń. W związku z tym został wprowadzony mechanizm chroniący pracownika przed skutkami niezależnego od niego zaniechania. W trybie określonym przepisem art. 40 ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych Zakład Ubezpieczeń Społecznych dokonuje na koncie ubezpieczonego uzupełnienia kwoty składek nieuregulowanych przez płatnika. Jeżeli tryb ten zostanie wyczerpany, okres zatrudnienia na podstawie umowy o pracę, w którym pracownik otrzymuje wynagrodzenie, jest okresem ubezpieczenia, czyli okresem składkowym w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 1 w rozumieniu ustawy o emeryturach i rentach, niezależnie od tego, czy pracodawca opłacił składki na ubezpieczenie. Zdaniem Sądu Najwyższego, uzależnienie uznania okresu zatrudnienia wykonywanego w poprzednim stanie prawnym za okres składkowy od opłacenia przez pracodawcę składek, kłóciłoby się z zasadą równego traktowania wszystkich ubezpieczonych sformułowaną w art. 2a ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych. Wprowadzałoby także zróżnicowanie pracowników pozostających w zatrudnieniu przed wejściem w życie ustawy o systemie ubezpieczeń społecznych przez nałożenie obowiązku wykazania faktu opłacenia składek na pracownicze ubezpieczenie społeczne tylko na niektórych a nie wszystkich pracowników. Na gruncie wydanego na podstawie art. 33 ust. 2 ustawy o organizacji i finansowania ubezpieczeń społecznych rozporządzenia Rady

Ministrów z dnia 29 stycznia 1990 r. w sprawie wysokości i podstawy wymiaru składek na ubezpieczenie społeczne, zgłaszania do ubezpieczenia społecznego oraz rozliczania składek i świadczeń z ubezpieczenia społecznego (jednolity tekst: Dz.U. z 1993 r. Nr 68, poz. 330 ze zm.) obowiązek imiennego zgłaszania do ubezpieczenia społecznego miały zakłady pracy zatrudniające nie więcej niż 20 pracowników, a zakłady zatrudniające większą liczbę pracowników zgłaszały ich do ubezpieczenia przez podanie łącznej liczby pracowników zatrudnionych w okresie rozliczeniowym (§ 12 ust. 3 i 4). W przypadku nieuregulowania przez pracodawcę zatrudniającego więcej niż 20 pracowników składek na ubezpieczenie społeczne w należytą wysokość, nie było możliwości stwierdzenia faktu opłacenia składek na ubezpieczenie konkretnego pracownika. Skoro wykazanie faktu opłacenia składek przez pracodawcę nie było wymagane do uznania większości pracowników za ubezpieczonych i w konsekwencji uznania ich okresu zatrudnienia za okres składkowy, nie można przyjąć, że dla wąskiej grupy pracowników wprowadzono dodatkowy warunek, jakim jest opłacenie składki przez pracodawcę. Warunki uzyskania prawa do świadczeń lub ich wysokości nie mogą być bowiem zróżnicowane w stosunku do pracowników w zależności od wielkości zatrudniającego ich zakładu pracy. W konsekwencji dla uznania okresu zatrudnienia wykonywanego przed wejściem w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS za okres składkowy w rozumieniu art. 6 ust. 1 pkt 2 i art. 6 ust. 2 pkt 1 lit. a tej ustawy nie jest wymagane wykazanie przez osobę ubiegającą się o emeryturę lub rentę faktu opłacenia przez pracodawcę składek na pracownicze ubezpieczenie społeczne.

Analogiczny pogląd wyrażono w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 2016 r., II UK 194/15 (LEX nr 2048969). Stwierdzono w nim, że przy ustalaniu prawa do emerytury i renty oraz obliczaniu ich wysokości okresy składkowe uwzględnia się jako okresy ubezpieczenia (art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS), bez względu na to, czy płatnik niebędący ubezpieczonym opłacił należne za niego składki, ponieważ przy weryfikacji okresów uwzględnianych do ustalenia prawa i wysokości emerytury lub renty nie uwzględnia się okresów, za które nie zostały opłacone składki tylko, gdy płatnik składek zobowiązany do opłacania składek na własne ubezpieczenia emerytalne i rentowe

lub osób współpracujących z osobami prowadzącymi pozarolniczą działalność (płatnikami takich składek) nie opłacił składek na takie ubezpieczenia społeczne.

W motywach orzeczenia przyznano, że zgodnie z art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach z FUS, okresami składkowymi są co do zasady okresy ubezpieczenia. Równocześnie okresy opłacania składek są okresami składkowymi pod warunkiem zapłaty należnych składek na ubezpieczenia społeczne tylko wtedy, gdy przepisy tej ustawy tak wyraźnie stanowią, np. art. 6 ust. 1 pkt 2 i 3a oraz art. 6 ust. 2 pkt 1c, pkt 9, 10, 11a, 12a, 13a, 14a, 15 i 16. Z art. 5 ust. 4 tej ustawy wyraźnie wynika, że tylko przy ustalaniu prawa do emerytury lub renty dla płatników składek zobowiązanych do opłacania składek na własne ubezpieczenia emerytalne i rentowe, a ponadto osób współpracujących z osobami prowadzącymi pozarolniczą działalność - nie uwzględnia się okresu, za który nie zostały opłacone składki, mimo podlegania obowiązkowo ubezpieczeniom emerytalnemu i rentowym w tym okresie. Z wymienionych regulacji prawnych wypływa wniosek, że okresami składkowymi są okresy ubezpieczenia, za które płatnicy składek powinny opłacić należne składki za ubezpieczonych, a ponadto okresy opłacania składek przez płatników na własne ubezpieczenia emerytalne i rentowe oraz "szczególne" ubezpieczenia społeczne osób współpracujących z płatnikami prowadzącymi pozarolniczą działalność, które to osoby współpracujące we własnym interesie prawnym, bo ze względu na niezdefiniowany prawnie stosunek współpracy, mają obowiązek osobistego zgłoszenia się do ubezpieczeń społecznych (art. 36 ust. 3 ustawy systemowej). Dlatego Sąd Najwyższy uznał, że przy ustalaniu prawa do emerytury i renty oraz obliczaniu ich wysokości okresy składkowe uwzględnia się jako okresy ubezpieczenia (art. 6 ust. 1 pkt 1 ustawy o emeryturach i rentach), bez względu na to, czy płatnik niebędący ubezpieczonym opłacił należne za niego składki, ponieważ przy weryfikacji okresów uwzględnianych do ustalenia prawa i wysokości emerytury lub renty nie uwzględnia się okresów, za które nie zostały opłacone składki tylko, gdy płatnik składek zobowiązany do opłacania składek na własne ubezpieczenia emerytalne i rentowe lub osób współpracujących z osobami prowadzącymi pozarolniczą działalność (płatnikami takich składek) nie opłacił składek na takie ubezpieczenia społeczne. Przeciwnie stanowisko, że skutki zaniechania opłacania składek przez niebędących ubezpieczonymi płatników

obarczałyby ubezpieczonych ryzykiem "utrąty" składkowych okresów ubezpieczenia byłoby zaprzeczeniem istoty i automatyzmu prawnego powstawania i podlegania obowiązkowym stosunkom ubezpieczeń społecznych oraz obliczania i opłacania przez płatników całości należnych składek za ubezpieczonych, choćby w części finansowanych z przychodów samych ubezpieczonych.

Odnosząc powyższe rozważania do realiów niniejszej sprawy należy stwierdzić, że zarówno brak pisemnej umowy o pracę, jak i niezgłoszenie skarżącego przez pracodawcę do ubezpieczenia społecznego i nieopłacenie należnych składek nie przesądza o nieistnieniu stosunku pracy między E. D. i E. i niemożliwości uznania spornego okresu za składkowy, a pominięcie w materiale stanowiącym podstawę ustaleń faktycznych Sądu drugiej instancji dowodu z zeznań świadków i przesłuchania stron na tę okoliczność (i to bez ich merytorycznej oceny) uniemożliwiło prawidłową subsumcję prawa materialnego mającego zastosowanie w rozstrzygnięciu sporu.

Podzielając zarzuty i wnioski kasacyjne, Sąd Najwyższy z mocy art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. oraz art. 108 § 2 k.p.c. w związku z art. 398²¹ k.p.c. orzekł jak w sentencji.

kc